

Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (főszerk.)

Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben. 1. Terminológia, lexikográfia, fordítás.

**(A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.
Budapest, Akadémiai Kiadó.
ISSN 2732-0685, ISBN 978 963 454 5354)**

Somogyi Zoltán

E-mail: zoltan.somogyi@protonmail.com

Jelen kötet a 27. alkalommal megrendezett Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak terminológiával, lexikográfiával és fordítással kapcsolatos előadásainak írott változatát tartalmazza. A kongresszust 2019. április 15. és 16. között rendezte meg közösen a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE), valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.

A sorozatszerkesztő, Fóris Ágota az előszóban bemutatja, hogy a kongresszuson a szerzőktől elvárt, hogy saját, korábban máshol nem publikált és új eredményeket mutassanak be, ez egyúttal biztosítja, hogy az olvasó képet kap a Magyarországon jelenleg zajló alkalmazott nyelvészeti kutatások legfrissebb eredményeiről. További tartalmi szempont, hogy a kutatók elsősorban empirikus kutatások eredményeit, másodsorban elemzéseket, filológiai típusú vizsgálatokat, valamint az anyanyelv és idegen nyelv oktatásában alkalmazható gyakorlatokat, módszereket mutassanak be. A sorozatszerkesztő előszava tartalmazza a korábbi MANYE kongresszusok köteteinek bibliográfiai adatait 1991-től kezdve. Míg a korábbi években a kongresszusi köteteket nyomtatott formában adták ki, addig 2020-tól kezdve már elektronikus formában, az Akadémiai Kiadó online okoskönyvtárának felületén, a Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatásban (MeRSZ) jelennek meg.

A főszerkesztői előszóban Fóris Ágota és Bölcskei Andrea először bemutatják a kongresszusnak otthont adó Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékét (az alkalmazott nyelvészet oktatása, alkalmazott nyelvészeti kutatócsoportok), majd a kongresszus és a kiadványok részleteit. A kongresszus előadásait összesen öt kötet tartalmazza, amelyekben a plenáris előadások, a Brassai-előadások, valamint a szekció- és műhelyelőadások válogatott és lektorált, írott anyagai jelennek meg, összesen 87 tanulmány. A szekcióelőadások célja a kutatók saját, a közelmúltban elért, friss kutatási eredményeinek bemutatása és ezek megvitatása szakmai körben, a műhelyelőadások pedig olyan, központi téma köré szervezett, tudományos előadásokból álló szekció keretében hangzottak el, ahol kutatócsoportok mutatják be folyó kutatásaikat.

A kongresszuson két plenáris előadás hangzott el, ezek írott változata jelent meg a kötetben. Tolcsvai Nagy Gábor *A határhelyzet termékenysége. Nyelvelmélet, módszertan és alkalmazás a nyelvtudományban* című tanulmányában elhelyezi az alkalmazott nyelvészetet a mai nyelvtudományon belül, és felvázolja, hogyan viszonyul egymáshoz a nyelvtudomány mint alapkutatás és mint alkalmazott tudomány, és meghatározza, hogy mi tartozik az alkalmazott nyelvtudomány körébe. A szerző az ezredforduló körüli funkcionális irányzatok jelentősége felől közelíti meg a kutatás és az alkalmazás státuszát és kiemeli, hogy a funkcionális nyelvtudomány mint irányzat a rendszer és a használat együttesét hirdeti, így képezve hidat az elméleti és alkalmazott szempontok között. A nyelvészeti alapkutatás és alkalmazás határhelyzetét, szoros összefüggésüket, egymásra hatásukat két példán mutatja be: a határon túli őshonos magyar közösségek nyelvpedagógiai problémái közül a szlovák és szlovén két tanítási nyelvű iskolák pedagógiai programját veti össze és megállapítja, hogy „az autentikus alapkutatási eredmények és azok nyelvpedagógiai alkalmazása együttesen fejlesztheti a nyelvtanítást”; a lexikológia és a lexikográfia területéről pedig a szójelentés kidolgozását és szótári megjelenítését mutatja be, különös tekintettel a poliszémia kérdésének elméleti megközelítésére és szótári reprezentációjának elemzésére. A szerző az összefoglalásban kiemeli, hogy „alapkutatás és alkalmazás nem elkülönül egymástól, hanem éppen feltételezi egymást, nincs egyik a másik nélkül”.

Honti László *A nyelv kutatásának módszeréről* című tanulmányában a történeti-összehasonlító nyelvtudomány területén végzett több évtizedes munkájából és a közben szerzett tapasztalataiból kiindulva mutatja be a nyelvészeti kutatás alapjait és módszereit, a publikálás szabályait, és kitér az esetleges buktatókra is. Bevezetésként rövid példákkal szemlélteti, hogy a nyelvtudományhoz egyáltalán nem értő, magukat szakértőknek tekintő személyek milyen hamis vagy rosszul értelmezett adatokra támaszkodó érvelések mentén próbálják terjeszteni tévképzeteiket, és felhívja a figyelmet arra, hogy „csak arról szabad nyilatkoznunk, amihez valóban értünk”. A továbbiakban a szerző példákkal illusztrálva mutatja be, hogy a szilárd alapokon nyugvó tudományos munka alapfeltétele a kutatandó téma pontos meghatározása és a téma releváns szakirodalmának tanulmányozása. A tudományos kutatás, illetve a tudományos nyilatkozatok félresikerülhetnek akkor,

ha valaki például nem a legfrissebb szakirodalomra hivatkozik, vagy olyan nyelvészeti szakterület kapcsán tesz kijelentéseket, amely nem tartozik szorosan a kutatási témájához. Kiemeli, hogy fontos az adott kutatási terület történetével és a már elért eredményekkel megismerkedni, valamint, hogy mennyire lényeges a többi kutatóval való élő, folyamatos konzultáció, például konferenciákon vagy kutatócsoportokban. Mindezek mellett elengedhetetlen az idegen nyelvek ismerete a szakirodalom tanulmányozásához, valamint a tudományos eredmények megfelelő közzétételének módját is fontos ismerni.

Ezután a 2017-ben Brassai díjjal kitüntetettek előadásai következnek a kötetben. Medgyes Péter *Ki a jobb nyelvtanár: az anyanyelvű vagy a nem-anyanyelvű?* című írása a szerző korábban megjelent, *The non-native teacher* című könyvére és annak szakmai visszahangjára reflektál. Hipotézisként azt fogalmazza meg, hogy a nem angol anyanyelvű angoltanárok nyelvtudása kevésbé erős, mint anyanyelvű kollégáiké, ugyanakkor a nem anyanyelvű tanárok pedagógiai képessége sokkal erősebb az anyanyelvű tanárokéhoz képest. A szerző bemutatja a fenti két hipotéziscsoport mellett és ellen szóló érveket. Az anyanyelviséget és a tanítási módszerek különbségeit a tanulmány írója saját tapasztalatai, illetve kérdőíves kutatás alapján vizsgálta. Eredményként megállapítja, hogy a nem anyanyelvű tanárok más pedagógiai módszerekkel kompenzálják nyelvtudásbeli hiányosságaikat, jobb tanulási modellt kínálnak, fel tudják mutatni önmagukat mint a sikeres nyelvtanuló példáját, jobban értékelik a nyelvtanulás nehézségeit, empátikusabbak, valamint ugyanaz az anyanyelvűk, mint a tanulóké, ez pedig bizonyos tanulási szinten pedagógiai előnyt jelent. Összegzésként a szerző megállapítja, hogy az anyanyelvű és nem anyanyelvű tanárok erősségei és gyengeségei végső soron kiegyenlítik egymást.

Sárdi Csilla „*Óriások vállán álltam.*” *A szerzői identitás megjelenése angol nyelvpedagógiai szakdolgozatokban* című tanulmányában a szerzői jelenlét nyelvi kifejezési formáit és retorikai funkcióját vizsgálja angol nyelvpedagógiai szakdolgozatokban. Kiindulópontként a szerző kitér a személyesség–személytelenség tudományos művekben megjelenő kérdésére, megállapítva, hogy ez tudományterületenként és műfajonként is eltérő lehet. A vizsgálati korpusz tíz angol nyelvű szakdolgozatból áll, amelyek szerzői angolnyelv-tanár szakos hallgatók. A vizsgálat gyakoriságelemzéssel mutatta meg, hogy milyen mértékben van jelen az önmegemlíttetés a hallgatók szakirodalom-elemzésében, tartalomelemzéssel pedig, hogy milyen retorikai célok elérése érdekében alkalmaznak a hallgatók önmegemlíttést. Fő retorikai funkcióként a tárgyilagosság és az olvasó bevonása jelenik meg, továbbá nem elhanyagolható azon jellemző sem, hogy a szakdolgozatok írói ezeknek az eszközöknek a használatával kísérik meg bizonyítani, hogy képesek önálló tudományos munka elvégzésére.

A kötet következő nagyobb szakasza a *Terminológia, lexikográfia, korpuszok* címet viseli. Boda István Károly, Porkoláb Judit és Máté Éva *Színasszociáció és színszimbolika Füst Milán költészetében* című tanulmánya azon stílusesszüközökre koncentrál, amelyek esetében a színek színasszociációt és színszimbolikát valósítanak meg. A vizsgálat korpusza Füst Milán válogatott költeményei és ezek inter-

aktív konkordanciaszótára volt. A kutatás alapjául szolgáló színmodell háromdimenziós, és a színárnyalat (vagy színezet), a (szín)telítettség és a fényerő (világosság) dimenziót foglalja magában. E modell alapján vizsgálják a színekkel kapcsolatos lexikai elemeket. Megállapították, hogy a valóság egyes dolgairól való tapasztalatainkat színekhez kapcsoljuk, ezek mentén pedig különböző színasszociációkat alakítunk ki.

Dodé Réka *Tárgyszavak mint terminusok vizsgálata jogi korpuszon* című tanulmánya a Munka Törvénykönyve tárgyszavain végzett vizsgálat részeredményeit mutatja be. A vizsgálat célja a szöveghez hozzárendelt tárgyszavak tulajdonságainak leírása, valamint hozzájárulás a tárgyszavak szövegekhez való automatizált hozzárendelését leíró modellek készítéséhez. Alaphipotézisként az fogalmazódik meg, hogy a tárgyszavak egyben terminusok is, vagy legalábbis olyan szakszavak, amelyek reprezentálják az adott dokumentumot, így kinyerésükhöz terminológiai adatbázisok is felhasználhatók. A vizsgálatok alapján a szerző a tárgyszavakat öt csoportba sorolta, amelyek segíthetik a majdani automatikus kinyerést. Végkövetkeztetésként megállapította, hogy a tárgyszavak szakszavak, illetve szakkifejezések, de a vizsgált korpuszon nem érvényesülnek a terminusalkotás fő irányelvei, illetve a tárgyszavak ismervei is csak részben. Mindennek pedig az a következménye, hogy automatikus tárgyszó-kivonatolás után nagy arányban válik szükségessé a manuális utószerkesztés.

Fóris Ágota és Faludi Andrea *A terminológia mint minőségbiztosítási tényező az interkulturális transzfer folyamatában* című tanulmánya a terminológia szerepét minőségbiztosítási tényezőként vizsgálja a többnyelvű dokumentáció folyamatában. Kiindulásként a releváns szakirodalomra és az érvényes fordítási folyamat-szabványra támaszkodnak. Megvizsgálják a terminológiai munka és a dokumentációírás szerepének változását az új technológiai környezetben; a forrásdokumentáció jelentőségét a fordítási folyamatban; valamint a kontrollált szövegszerkesztő (CA) használatát a terminológiai kezelésben. Fő szempontként megjelenik mind a dokumentáció, mind pedig a fordítás oldalán a modularizáció, vagyis az eredeti tartalmak és a fordítási folyamatok kisebb részegységekre való bontása, valamint a tartalomkezelő és a fordítástámogató rendszerek mára megvalósult integrációja. A szerzők kiemelik, hogy a terminológia már az eredeti dokumentáció írása, valamint a fordításra való előkészítés során kulcsfontosságú szerepet kap a megfelelő minőség elérésében. A tanulmány írói végkövetkeztetésként megállapítják, hogy a terminológiai adatbázisok eredményesen alkalmazhatók a dokumentáció és a fordítás egységes folyamatának támogatására, mindez pedig biztosítja az eredeti és fordított szöveg lehető legjobb minőségét.

Gaál Péter *Egyetemi hallgatók szótárhasználati szokásai – szlovéniai esettanulmány* című tanulmánya egy szótárhasználati online kérdőíves kutatás eredményeit mutatja be, amelyet a szerző szlovéniai magyar egyetemisták körében végzett. Elsőként a szerző képet ad a magyar–szlovén és szlovén–magyar szótárak helyzetéről, és megállapítja, hogy a nyomtatott szótárak elavultak, illetve semmilyen elektronikus szótár nem érhető el ebben a nyelvpárban. A kutatási kérdések

azt mérik fel, hogy a hallgatók milyen szótárakat milyen gyakorisággal használnak, milyen céllal fordulnak a szótárakhoz, elégedettek-e az elérhető szótárak minőségével, illetve milyen szempontokat tartanak fontosnak a szótárválasztás során. A szerző a 22 kitöltött kérdőív alapján megállapítja, hogy a válaszadók körében erős az elektronikus szótárak használatának dominanciája, a középiskolai évek után csak ritkán használnak magyar szótárat. A kétnyelvű szótárak esetén az elavultság és a médium miatt gyakoribb az angol–magyar–angol szótárak, valamint a Google fordító használata. A szótári jellemzőknél a válaszadók a megbízhatóságot, a könnyű áttekinthetőséget és a naprakészséget adták meg. Összegzésként a szerző kiemeli, hogy a nyelvi megmaradás egyik eszköze a korszerű, jó minőségű szótárak elérhetősége – e tekintetben a szlovéniai magyar közösség hátrányos helyzetben van, hiszen kevés szótár áll rendelkezésre és azok is elavultak.

H. Varga Márta *Az információtechnológia (IT) kölcsönigéinek beilleszkedése a magyar nyelv morfológiai rendszerébe* című dolgozatának középpontjában az informatikai szaknyelvből származó jövevényigék magyar morfológiai rendszerbe való beilleszkedése áll, különös tekintettel a honosító (adaptációs) képzőkre, illetve az igékre mint szófajra. A jövevényigék morfológiai beilleszkedésében általában az adott pillanatban legproduktívabb és leggyakoribb képzők vesznek részt. A tanulmány alapjául szolgáló korpusz a Hungarobox projekt informatikai kifejezéseit tartalmazó listája. A szavak szófaji megoszlásukat tekintve többségükben főnevek, második helyen szerepelnek az igék. A szerző rámutat, hogy az idegen eredetű szavak igésítési feladatát ma már csak néhány képző képes ellátni, amelyek kapcsán megfigyelhető a szinonim képzők jelenléte, illetve a képzők kapcsán tapasztalható jelentésszétválás. A tanulmány egy kifejezetten az online kommunikációra jellemző nyelvi jelenség, az emotikonok vizsgálatával zárul.

P. Márkus Katalin *Fejlesztések a szótárhasználat oktatásában* című tanulmányának célja a szótárhasználati készségek megjelenésének bemutatása a Nemzeti Alaptantervben, továbbá a szerző szótárhasználati munkafüzetének bemutatása. Kiindulásként megállapítja, hogy kevés kutatás van a szótárhasználatról, illetve nem áll rendelkezésre megfelelő oktatási segédlet sem. Ennek következtében a legtöbb tanuló nincs tisztában azzal, hol találja meg a lexikai és grammatikai egységekkel kapcsolatos információkat a szótárakban, és gyakran előfordul, hogy nem tudják értelmezni a megtalált információkat. A szótárhasználati munkafüzet fejlesztését a szerző két szótárhasználati kutatása előzte meg. A kérdőíves felmérésekben a szótár használatára vonatkozó kérdéseket tett fel, valamint a szótárak használatának eredményességét mérte. Az eredmények azt mutatták, hogy a tanulók hiányos ismeretekkel és kevés gyakorlattal rendelkeznek. Az elkészült szótárhasználati munkafüzet tanulószótárakhoz készült, és célja megismertetni a tanulókkal a szótárak alapvető felépítését és azok használatát.

Sermann Eszter és Tamás Dóra Mária *Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz* című dolgozatának célja egy olyan szempontrendszer felállítása, amelyek alapján objektíven lehet értékelni az online terminológiai adatbázisokat. A különböző célokra és doménekre kialakított adatbázisok eltérő

jellegűek lehetnek, emiatt nehéz egységes értékelési szempontrendszert meghatározni. A szerzők vizsgálatuk kiindulásaként meghatározzák a terminológiai adatbázis fogalmát, összevetik az online szótár és a terminológiai adatbázis jellemzőit, valamint sorra veszik a terminológiai adatbázisokra vonatkozó ISO szabványokat; illetve részletesen ismertetik az online terminológiai adatbázisok értékelésére vonatkozó, általuk kidolgozott, komplex szempontrendszert.

Tóth Ágoston *Az Oxford 3000 definiáló alapszókincs és annak 2019. évi változása* című dolgozata bemutatja a tanulószótárakban a címszóértelmezéseket segítő definiáló alapszókincssel kapcsolatos változásokat. A jelenleg elérhető, egy nyelvű tanulószótárak e szerkesztési elvet az 1990-es évektől kezdték el használni, a szólista szótáranként eltérő, 2000–3000 szót foglalnak magukban. A szerző az Oxford 3000 szólistát vetette össze a korábbi változatokkal, valamint az Longman szótár hasonló listájával. Utóbbi definiáló szókincsének vizsgálatakor a szerző megállapítja, hogy fő elvként a listában szereplő szavakkal alkotott értelmezéseknek világosnak és könnyen érthetőeknek kell lennie, valamint legyenek gyakoriak a szótár alapját adó korpuszban. Az Oxford tanulói szótár vonatkozó kritériumai is hasonlóak. A szerző az Oxford lista jelenleg érvényes és korábbi változatának vizsgálatakor megállapítja, hogy a szólista jelentősen rövidült, ugyanakkor számos új elemmel is bővült. További újdonság, hogy az Oxford 3000 lista online is elérhető, valamint a nyelvtudás szintje szerint is lehet rendezni.

Varga Éva Katalin *Az orvosi latin használatának változása kórházi zárójelentésekben* című dolgozata a latin nyelvhasználatot vizsgálja ugyanannak a páciensnek 1978 és 2001 között kiadott 50 zárójelentése és egyéb, 2000 után keltezett orvosi dokumentumok alapján. A 20. század végére az orvostudomány nemzetközi nyelve írásban és szóban egyaránt az angol lett. Ugyanakkor a hazai orvosi dokumentációban továbbra is megmaradt a görög–latin orvosi terminológia, amely elősorban az anatómiai nevekben (egységes magyar nevezéktan hiányában), a diagnózisok leírásában, valamint a receptírásban jelenik meg. Az angol elterjedése mellett jelentős nyelvi változást jelent az elmúlt évtizedekben a különböző kódrendszerek elterjedése (pl. BNO, OENO). A szerző által végzett elemzés eredményeképpen látható, hogy a zárójelentések egyes részeit, főként a diagnózisokat, a kórelőzményt és az elvégzett beavatkozásokat mind a mai napig latinul írják, a klinikai diagnózisokban a terminuselemek főként görög eredetűek, a rövidítések nem egységesek, kórházanként és osztályonként eltérőek. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a bizonyos kórkepek elnevezése sok esetben már eleve angolul történik, nincs latin nevük, a magyar megfelelőjük pedig az angol tükörfordítása. Ez részben azt eredményezi, hogy az eredetileg görög–latin kifejezéseket nyelvtanilag nem pontosan használják.

Varga Mónika és Bácsi Enikő *Mit keres(s)ünk a múltban? Adatbázis a történeti magánéleti nyelvhasználatról (nemcsak nyelvtörténészeknek)* című dolgozata a Történeti magánéleti korpuszt (TMK) mutatja be, részletezve a korpusz kialakításának körülményeit, valamint alkalmazási lehetőségeit. A korpusz 16–18. századi boszorkányperes tanúvallomásokat és magánleveleket tartalmaz, összeállításán

az MTA Nyelvtudományi Intézet Nyelvtörténeti Kutatócsoportja dolgozik. Méretét tekintve a korpusz jelenleg 8 millió karakter (több mint 1 millió szövegszót tartalmaz). A szerzők kiemelik, hogy a TMK az első olyan adatbázis, amely teljes egészében elemezve van morfológiailag (az elemzéshez a Humor morfológiai elemzőt használták). A szerzők a korpuszt alkotó szövegek kutathatósági szempontjai között említik a levél műfajának tartalmi és formai kötöttségeit, a boszorkányperes tanúvallomások jellemzőit, valamint a korabeli beszélt nyelvre jellemző grammatikai kategóriákat. A korpusz gyakorlati felhasználhatóságát a szerzők a nyelvművelés és az oktatás területén ajánlják.

A kötet következő nagyobb szakasza a *Fordítástudomány* alcímet viseli, ahol elsőként Dudits András *A fordítási folyamat művelet- és eljárásalapú konceptualizálása* című tanulmányát olvashatjuk. A szerző célja egy új elméleti keret kialakítása, amely újraértelmezi és új rendszerbe foglalja a korábban leírt fordítási műveleteket és fordítási eljárásokat. A szerző kiemeli a fordítók metakognitív tudását, amelynek révén tudatosan képesek reflektálni saját munkájukra, illetve képesek arról hatékonyan kommunikálni a fordítási folyamatban részt vevő egyéb szereplőkkel. A tanulmány fő részét a fordítási folyamat hierarchikus rendszerének bemutatása teszi ki, amelyben a különböző kognitív folyamatok, nyelvi folyamatok, fordítási műveletek és fordítási eljárások alkotnak egy egységet. A szerző megállapítja, hogy az általa vázolt modellt fel lehet használni a fordítói kompetencia mérésére és fejlesztésére is.

Goron Sándor tanulmánya *Az újrafordítási hipotézis vizsgálata William Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának újabb magyar fordításaiban* címmel bemutatja az újrafordítási hipotézis érvényesülését a címben szereplő mű kapcsán, részletes példákat hozva a mű különböző fordításaiban szereplő nyelvi és fordítási problémákról. A hipotézis szerint a későbbi fordítások az eredetihez közelebb álló, pontosabb célnyelvi szövegek. A tanulmány a releváns szakirodalom alapján áttekintést ad az újrafordítás fogalmáról és lehetséges típusairól. A modern újrafordítások hátterében a megváltozott fordítási norma áll, amely magában foglalja a mai beszélt nyelvi elemek használatát, az érthetőséget, illetve – drámák esetén – a megfelelő előadhatóságot is. A szerző arra következtet, hogy a fordítói értelmezés, a szó- és stíluspreferencia minden fordítónál eltérő módon valósul meg, ugyanakkor a klasszikus fordításoknál többször fordul elő az eredetitől eltérő stílusú, fennkölt megfogalmazás. A stíluseltolódásokra, illetve különböző fordítási hibákra a Vörösmarty-féle fordításból hoz példákat.

Klaudy Kinga *Közös nyelvet beszélünk? Ami a 123 fordítástudományi terminusból kimaradt* című tanulmánya arra mutat rá, hogy a szerző által korábban kidolgozott és publikált fordítástudományi terminológiai szótárt bővíteni kell, továbbá kiemeli, hogy mely szakterületek legfrissebb eredményei alapján létrejött új terminusokat kellene rögzíteni még a szótárban. A szerző párhuzamot von a tudomány érettségének kérdése és a szakterületen meglévő önálló tudományos nyelv, illetve a kidolgozott terminológia megléte között. A magyar fordításkutatók között még mindig nincs megállapodás egyes alapvető terminusokkal kapcsolatban, pe-

dig ezek elhatárolására és pontos meghatározására szükség lenne. A szerző úgy látja, hogy a terminológiával kapcsolatos közmegegyezéshez szükség lenne egy friss magyar fordítástudományi terminológiai szótárra. A tanulmány végén a szerző ismerteti a magyar fordítástudományi terminológia rétegződését, amely iránymutatást adhat a további bővítéshez. Hét kategóriát határoz meg: eredeti magyar terminusok, amelyeket magyar szerzők vezettek be; azonos jelentésben átvett nemzetközi terminusok; magyarra fordított nemzetközi terminusok; általános nyelvészeti terminusok sajátos fordítástudományi jelentésben; alkalmazott nyelvészeti terminusok sajátos fordítástudományi jelentésben; köznyelvi szavak fordítástudományi jelentésben; más tudományok terminusai fordítástudományi jelentésben.

Lesznyák Márta *A fordítás és a tolmácsolás nem-kognitív összetevői* című tanulmánya a fordítás és tolmácsolás azon összetevőit mutatja be, amelyek a fordító személyiségével, érzelmi intelligenciájával, önértékelésével és én-hatékonyaságával foglalkoznak, valamint megkísérli ezeket rendszerbe foglalni. A vonatkozó kutatások eredményei nehezen összevethetők, hiszen ezek során különböző személyiségmodelleket alkalmaztak. Kutatási területként azokat a vizsgálatokat lehet meghatározni, amelyek a fordítók és tolmácsok személyiség típusa és teljesítményük közötti összefüggéseket kutatták, amelyek a személyiség típus és a fordítási folyamat jellegzetességei közötti összefüggéseket tárták fel, amelyek az érzelmek és az érzelmi kompetencia szerepét vizsgálták a fordításban és a tolmácsolásban, és amelyek az önbecsülés szerepére irányulnak. A szerző valamennyi irányzat kapcsán megjegyzi, hogy a kutatások még gyerekcipőben járnak és számos, eddig még nem vizsgált kérdés és terület áll rendelkezésre.

Malaczkov Szilvia *Feliratok didaktikai célú lektorálása* című dolgozatának célja a lektorálás oktatásának és az audiovizuális fordítás sajátosságainak vizsgálata. A szerző megállapítja, hogy a lektorálás fogalmának definiálása nem egységes. A különböző meghatározásokat a vonatkozó szakirodalom, illetve az ISO 17100-as szabvány szerint ismerteti. Ezután képet kaphatunk az audiovizuális fordítások sajátos jellemzőiről, és a feliratok, valamint a feliratozási folyamat különböző típusairól. A vizsgálati korpuszt a TED-előadásokhoz készített feliratfordítások adják, amelyek kapcsán megismerjük a feliratfordítás munkafolyamatát. Maga a kutatás mesterszakos hallgatók magyar–angol irányú fordításainak lektorálását foglalja magába. A kutatási kérdések arra irányultak, hogy miként változik a célnyelvi szöveg terjedelme a fordítás és a lektorálás során; különböző javítást alkalmaztak-e a lektorok a kötelező és a fakultatív műveletek megkülönböztetésére; milyen típusú lektori műveletek fordulnak elő, és milyen gyakorisággal, és megfigyelhető-e valamilyen jellegzetesség az audiovizuális fordítások kapcsán; valamint mely lektori javításokat fogadott el a fordító. Az eredményekből az látszik, hogy a lektorok a legnagyobb arányban szabálykövető műveleteket végeztek a fordításon, amelyeket a fordítók el is fogadtak. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a fordítók elfogadták az összes fakultatív művelethez sorolható javítást is, amely azt sugallja, hogy a fordítók szinte gondolkodás nélkül megbíznak a lektori döntésekben.

Sohár Anikó *A fantasztikus irodalom fordítása a Kádár-rendszerben* című tanulmánya azt vizsgálja, hogy a címben szereplő korszakban mi alapján válogatták ki a fordítani kívánt műveket, milyen szempontok alapján választották ki a fordítókat és milyen fordítást vártak el tőlük. A szerző áttekintést nyújt a fantasztikus irodalom műfaji sajátosságairól, illetve ez ehhez kapcsolódó kultúrpolitikai és ideológiai összefüggésekről, részletesen elemezve a Kádár-korszak viszonyát általában az irodalomhoz, a könyvkiadáshoz és a műfordításhoz. A kiadott műfordítások jellegzetességei között feltűnő, hogy az eredeti műhöz képest emelkedetebb irodalmi stílus és regiszter jellemzi őket. A fordítóknak sokszor nem volt lehetőségük a reáliák kinyomozására, ezért ezeket gyakorta kihagyták, vagy teljesen félreértelmezték őket. A nyelvtudás, kulturális ismeretek vagy háttérinformáció hiányosságaiból adódó fordítási hibákat a forráskultúrák nehéz elérhetősége és a szerzőkkel való kommunikáció nehézkessége eredményezte, a nyelvi hibák leggyakrabban pragmatikaiak vagy abból fakadnak, hogy a fordító nem ismerte a kor szlengjét. Mindezek kapcsán a tanulmány végén a szerző felveti az újrafordítás szükségességének kérdését.

A fordítástudományi fejezetet Veresné Valentinyi Klára *Az EMT-kompetenciamodell és a képesítőfordítások lektori javításainak, megjegyzéseinek és kérdéseinek tanulságai a szakfordítói kompetenciák fejlesztéséhez* című tanulmánya zárja. A szerző a szakfordító-képesítő fordításokra kapott lektori kérdéseket és megjegyzéseket elemzi 20 képesítőfordítás alapján. A visszajelzések alapján látható, hogy leginkább a megfelelő stílus és a terminológia használata jelentette a legnagyobb nehézséget. A lektori megjegyzésekből jól kirajzolódik, milyen szakfordítói kompetenciákat sajátítottak el a kezdő szakfordítók, ezeket dicsérték a lektorok, és mely kompetenciákat kell még fejleszteni, ezekre kritikus megjegyzéseket, kérdéseket kaptak. A szerző ennek kapcsán részletesen elemzi a European Master's in Translation (EMT) kompetenciamodelljének legfrissebb változatát, és egybeveti azt a Szent István Egyetemen működő szakirányú továbbképzés során fejlesztett készségekkel, megállapítva, hogy az EMT-modellben foglalt készségeket nem, vagy nem megfelelő mértékben erősítik a képzés során, ugyanakkor arról is beszámol, hogy a 2019-es tanévtől fokozatosan bővítik a képzés programját minél több kompetenciát lefedve.

A kötet következő fejezete *Műhely a fordítói kompetenciáról* címmel tartalmazza az e tárgyban a konferencián elhangzott műhelyelőadásokat. Lesznyák Márta és Bakti Mária *Attitűdvizsgálatok a fordítói kompetenciáról: hallgatók, oktatók és gyakorló tolmácsok nézőpontjai* című tanulmányukban bemutatják a fordítói kompetencia gyakorlatban és képzésben játszott szerepét felmérő kérdőíves attitűdvizsgálatuk eredményeit. Ennek kapcsán ismertetik a PACTE-modell hat alkompetenciáját. A vizsgálat tárgya, hogy a képzésben részt vevő oktatók, hallgatók, illetve gyakorló szakemberek mely (al)kompetenciákat tartják fontosnak. A kérdőív kitöltőinek a fenti kérdés mellett két interkulturális kompetenciát mérő tesztet is ki kell tölteniük. Az eredmények azt mutatták, hogy mindhárom csoport a nyelvi kompetenciát tartja a legfontosabbnak, emellett kiemelt helyen szerepel-

nek a háttérismeretek és az általános műveltség, a problémák felismerése és megoldása, a figyelemmegosztás, az összpontosítás. Az oktatóknál szerepel még a stressz kezelése, a hallgatóknál a rövid távú memória és a munkamemória, a gyakorló fordítóknál pedig a megfelelő szótárhasználat és a releváns terminológia ismeretének szükségessége. A szerzők végkövetkeztetésként megállapítják, hogy leginkább a nyelvi kompetenciát érdemes a képzőintézményeknek fejlesztenie a különböző képzési programok során.

Seidl-Péché Olívia, Kóbor Márta és Sermann Eszter *A terminológiai kompetencia a fordítóképzésben. Egy intézményközi projekt tanulmányai* című tanulmánya egy konkrét, intézményközi fordítási projekthez köthető fordítási előkészítési fázis folyamatát mutatja be, és ismerteti a hallgatók terminológiakezelési kompetenciájával kapcsolatos tanulságokat. A projekt egyik célja volt gyakoroltatni a hallgatókkal a csoportmunkát; a terminológiaelméleti ismereteik gyakorlatba való átültetése; illetve, hogy a hallgatók a terminológiai munka többféle alterületén (kivonatolás, terminuskeresés/-alkotás stb.) is kipróbálhassák magukat. A projekt során a hallgatóknak a legfőbb nehézséget annak megítélése jelentette, hogy mely lexikai egység tekinthető az adott kontextusban terminusnak, és melyik köznyelvi szónak. Problémát jelentett még a terminusok szófajiségének kérdése: gyakran a főnevekkel azonosították, ezért fel kellett hívni a hallgatók figyelmét arra, hogy a főnévtől eltérő szófajú szavak (pl. igék vagy mellénevek) is lehetnek terminusok. Szintén sok nehézséget okozott a definíciók felkutatása, illetve az önállóan létrehozott definíciókat is át kellett dolgozni; mindemellett pedig gondot jelentett a megbízható források felkutatása is. A projekt másik célja a hallgatók ön- és társas értékelése. Ennek során a hallgatóknak választ kellett adniuk arra, hogy mennyi időt vett igénybe a feladat elvégzése; milyen nehézségekkel szembesültek; volt-e olyan terminus, amely különös nehézséget okozott és mennyire elégedettek a saját munkájukkal.

Ugrin Zsuzsanna *A technológiai kompetencia fejlesztése: előnyök és kockázatok* című tanulmánya a fordítástámogató eszközök (CAT) hatását vizsgálja a fordított szövegek szövegszintű kohéziója szempontjából. A hallgatók tanulmányaik alatt nem találkoznak azokkal a jelenségekkel és hatásokkal, amelyeket a CAT-eszközök használata gyakorolhat a fordított szöveg egészére, szövegszintű jellemzőire. Az eszközök egyedi sajátosságaiból adódóan az ott készített fordítások szorosabban igazodnak a forrásnyelvi szöveghez, átveszik annak formázási, formátumbeli, lexikai és szintaktikai mintázatait, amely bizonyos szövegtípusoknál előnyt jelenthet, míg mások esetén inkább veszélyezteti a célnyelvi szöveg szövegszintű kohézióját. A szerző a témához kapcsolódóan kis méretű korpuszon végzett empirikus vizsgálatot. Hipotézisként egyrészt azt fogalmazta meg, hogy a CAT-es környezetben fordított szöveg kohéziós mintázata eltér a nem fordított célnyelvi szövegétől: kevesebb és a forrásnyelvre jellemzőbb mondat feletti szintű kapcsolóelem található benne; másrészt pedig az eszközökből exportált, összefüggően megjelenő célnyelvi szövegek szuperlektorálása után a mondat feletti szintű kapcsolóelemek mintázata közeledik a nem fordított célnyelvi szövegekéhez. A vizsgálatok eredményei igazolták a fenti hipotéziseket, mindemellett pedig az is látha-

tó volt, hogy a CAT-eszközzel végzett fordítások esetén megfigyelhető a fordítói explicitáció.

A kötet utolsó fejezete az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda gyakorló szakembereinek tanulmányait tartalmazza, *Gyakorlati megoldások a fordítás és terminológia területén – 150 éves az állami fordítószolgálat* címmel. Tamás Dóra Mária *Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása* című dolgozatának célja bemutatni az OFFI-n belül folyó terminológiai munkát, valamint áttekintést adni a megvalósult projektekről. A bevezetőben a szerző röviden összefoglalja az OFFI fő tevékenységeit, kiemelve az ezekhez kapcsolódó terminológiai munka fontosságát és az elért eredmények jelentőségét. Legfőbb terminológiai projektként az Igazságügyi Minisztérium és az iroda közös munkájával született IUSTerm adatbázis kialakításával kapcsolatos együttműködésről kaphatunk képet. Az adatbázis kiemelt tárgykörei a jog és a közigazgatás. Az adatbázist eleinte szakmai anyagok és párhuzamos szövegek felhasználásával dolgozták ki, később pedig nyelvi szakemberek (fordítók és tolmácsok) és tárgyi szakemberek (jogászok) terminológiai munkacsoportot alkotva folytatták tovább a munkálatokat. A tanulmányból továbbá megismerhetjük a minisztérium és az iroda jogszabályfordítási programját, amelynek köszönhetően az IM Termin nevű adatbázisa bővült újabb terminusokkal, illetve részben átdolgozták annak struktúráját is.

A fejezet a továbbiakban három szakember gyakorlati tapasztalatait ismerteti. Mindhárom tanulmány a jogi és a közigazgatási szövegekről, illetve a hozzájuk kapcsolódó terminológiai problémákról ad áttekintést számos példával és részletes magyarázatokkal. Valamennyien kitérnek a jogi szövegek általános jellemzőire, valamint olyan sajátosságaira, amelyek fordításuk során nehézséget okozhatnak.

Pablényi Magdolna *A jogszabályfordítás sajátosságai – az Alaptörvény francia fordítása* című dolgozatában kiemeli, hogy az egyes országok jogi terminológiai rendszere eltérhet egymástól, sőt, mivel például a francia nyelvet Franciaországban, Belgiumban és Svájcban is használják jogi környezetben, országonként is eltérő lehet egy-egy terminusnak a jelentése. A szerző a tanulmányban ismerteti azokat a stratégiákat is, amelyeket a fordítás során alkalmazni kell olyan esetekben, amikor a két fogalmi rendszerből adódó különbségeket kell kompenzálni.

Guelmino Szilvia *A szerb, valamint a horvát jogi és közigazgatási terminológia megfeleltetési problémáiról* című dolgozata összefoglalja a szerb és a horvát terminológia fejlődését, jellemzőit. A szerző röviden kitér a szerb–horvát–magyar viszonylatban megjelent szótárakra, kiemelve a szerb és horvát nyelv szétválásának folyamatát és ennek leképződését a lexikográfiai művek megjelenésében. A szerző rámutat arra a tényre is, hogy mivel jelenleg nincs folyamatosan frissülő terminológiai adatbázis, a fordítóknak a jogi és közigazgatási szakkifejezések terén szintén napi szinten kell követni a forrásanyagokban, jogszabályokban, rendeletekben megjelenő új szakkifejezéseket. Az elméleti áttekintést a bíróságok megnevezésének megfeleltetéseinek, valamint a társasági és cégjogi terminusok nehézségeinek példákkal alátámasztott ismertetése követi. A gyakorlati beszámolókat

Pöschl Dániel *Az Alaptörvény német nyelvű fordításának gyakorlati jellegű kihívásairól* című dolgozata zárja, amelyben a szerző az Alaptörvény német fordításának lektorálása során felmerülő terminológiai problémákról számol be összevetve az eredeti, a fordított és az általa lektorált változatokat, valamennyihez részletes magyarázatot fűzve.

Összefoglalásként elmondható, hogy a terminológiával, lexikográfiával, fordítással és oktatással foglalkozó jelen kötet érdekes és tanulságos betekintést nyújt a jelenleg folyó alkalmazott nyelvészeti kutatásokba. A vizsgálatoknak nemcsak elméleti, hanem kézzel fogható gyakorlati hasznuk is van. Az elektronikus formátumra való áttérés kulcsfontosságú a kutatók számára, hiszen ennek következtében akár otthonukból érhetik el a tudományos műveket, egyszerűbbé válik bennük a keresés, és a bibliográfiai adatok, és idézetek pontos rögzítése lehetséges akár külső alkalmazásokban is (pl. Zotero vagy Mendeley), publikáláskor pedig különböző multimediális tartalmak közzétételére is lehetőség nyílik, pl. videók, ami a korábbi, nyomtatott formátumnál csak körülményesen volt megoldható.

